

UOT: 332.38, 336.226.2

KƏND TƏSƏRRÜFATI TORPAQLARI ÜZRƏ VERGİTUTMANIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Rəşad Kazım oğlu Əhmədov

Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin Tədris Mərkəzi

e-mail: re.ehmedov@gmail.com

Xülasə

Qeyri-neft sektorunun prioritet sahəsi hesab edilən kənd təsərrüfatının inkişafı, məhsul istehsalının və satışının stimullaşdırılması, habeləərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi Azərbaycan dövlətinin sosial-iqtisadi siyasətinin əsasını təşkil edir. Hazırda Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıları torpaq vergisi istisna olmaqla digər vergilərdən azad edilmişdir və bu güzəştlər kənd təsərrüfatı məhsullarının birbaşa istehsalı ilə məşğul olan şəxslərə tətbiq edilir.

Məqalədə kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar üzrə torpaq vergisinin vergi sistemində yeri, habelə bu verginin xüsusiyyəti açıqlanmışdır. Eyni zamanda torpaq vergisinin hesablanmasının və tutulmasının əsas aspektləri, həmçinin bu sahədə tətbiq edilən vergilərin sahibkarların biznes fəaliyyətlərinə və dövlət büdcəsinin gəlirlərinin formalaşmasına təsiri işıqlandırılmışdır. Eləcə də torpaq vergisi mexanizminin təkmilləşdirilməsi məsələlərinə baxılmışdır.

***Açar sözlər:** torpaq fondu, vergi sistemi, torpaq vergisi, əmlak vergisi, vergi güzəştləri, yerli vergilər.*

Giriş

Torpaq vergisi Azərbaycan Respublikasının vergi sisteminin tərkib hissəsi olmaqla həm dövlət, həm də yerli vergilərə aid edilən vergidir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, “Yerli vergi və ödənişlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, habelə bu qanunlara müvafiq qəbul edilmiş digər qanunvericilik aktları torpaq vergisinin hüquqi bazasını təşkil edir. Həmçinin qeyd edək ki, torpaq vergisi ən qədim vergilərdən biridir. Fiziki və hüquqi şəxslərin mülkiyyətində və istifadəsində olan torpaqlara görə tutulan bu vergi əmlak vergiləri qrupuna daxildir.

Bildiyimiz kimi, Azərbaycanın aqrar sektorunda sahibkarlığın inkişafını sürətləndirmək məqsədilə 27 noyabr 2001-ci il tarixli “Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına müddətli vergi güzəştlərinin verilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan (o cümlədən sənaye üsulu ilə) hüquqi və fiziki şəxslər torpaq vergisi istisna olmaqla Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş digər

vergiləri ödəməkdən azad edilmişdir. “Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə dəyişikliklər edilməsi haqqında” 16 may 2014-cü il tarixli Qanuna əsasən kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıları üçün tətbiq edilən güzəştlər vergi azadolmaları şəklində Vergi Məcəlləsinə daxil edilmiş və bu dəyişikliklərdə də vergi azadolmaları torpaq sahələri istisna olmaqla digər vergitutma obyektlərinə şamil edilmişdir [1].

Hal-hazırda təyinatı üzrə istifadə edilən və edilməyən kənd təsərrüfatı torpaqlarının necə müəyyənləşdirilməsi, vergilərin hesablanması zamanı vergi dərəcələrinin tətbiqi məsələləri sual yaradan məqamlardır və praktik nümunələr tələb edir.

Sadalanan və bir sıra digər məqamlar təqdim edilən məqalənin mövzusunun aktuallığına dəlalət edir.

Torpaq vergisinin vergi sistemində yeri və xüsusiyyəti

Aqrar sahə milli iqtisadiyyatın mühüm tərkib hissələrindən biri kimi istər ölkənin ərzaq təminatında, istərsə də regionların sosial-iqtisadi inkişafında olduqca böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu baxımdan aqrar sahədə mövcud potensial imkanlardan səmərəli şəkildə istifadə olunması, aqrar təyinatlı təbii-iqtisadi resurs ehtiyatlarının, o cümlədən mövcud torpaq fondunun optimal formada təsərrüfat dövrünə cəlb edilməsi xüsusi aktuallıq kəsb edir.

İqtisadiyyatın digər sahələrindən fərqli olaraq kənd təsərrüfatında başlıca istehsal vasitəsi torpaqdır. Burada istehsal prosesi birbaşa təbii-iqlim şəraitindən bilavasitə asılı olsa da, mülkiyyətdə və ya istifadədə olan torpaqların vergi yükü də istehsal prosesinə təsir göstərən digər amillərdən hesab olunur. Həmçinin bir məsələni də qeyd edək ki, mülkiyyətdə və ya istifadədə olan torpaqların illər üzrə məhsuldarlığından və ya istifadə edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq torpaq vergisi hər il sabit tədiyyə şəklində ödənilməlidir. Bu baxımdan torpaq sahələrindən səmərəli istifadə edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir ki, vergi və digər xərclərin ödənilməsi tənim edilsin.

Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsinin 9-cu maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının hüduqları daxilində yerləşən bütün torpaqlar onun vahid torpaq fondunu təşkil edir [2]. Məqsədli təyinatına və hüquqi rejiminə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının torpaqları aşağıdakı kateqoriyalara bölünür:

- ✓ kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar;
- ✓ yaşayış məntəqələrinin (şəhərlərin, qəsəbələrin və kənd yaşayış məntəqələrinin) torpaqları;
- ✓ sənaye, nəqliyyat, rabitə, müdafiə və digər təyinatlı torpaqlar;
- ✓ xüsusi qorunan ərazilərin torpaqları;
- ✓ meşə fondu torpaqları;
- ✓ su fondu torpaqları;
- ✓ ehtiyat fondu torpaqları.

Aqrar sahənin hazırkı inkişaf mərhələsində istehsalın effektiv təşkili, torpağın səmərəli istifadəsi, fermer gəlirlərinin artırılması tələb olunur.

Torpaq vergisini digər vergilərdən fərqləndirən əsas xüsusiyyət onun təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrindən asılı olmayaraq hər il sabit tədiyyə şəklində hesablanması və ödənilməsidir. Belə ki, bütün torpaq mülkiyyətçiləri və ya torpaqdan icarə və ya digər əsaslarla istifadə edən şəxslər təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrindən asılı olmayaraq torpaq sahəsinə görə hər il sabit tədiyyə şəklində torpaq vergisinə cəlb edirlər [1]. Bunun üçün rezident və qeyri-rezident şəxslər torpaq sahələri barədə özlərinin mülkiyyət və istifadə hüquqlarını təsdiq edən sənədləri aldıqdan sonra fiziki şəxslər və bələdiyyə müəssisələri bələdiyyələrdə, digər müəssisələr isə vergi orqanında bir ay ərzində uçota durmalıdırlar.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində mülkiyyətində və ya icarə, yaxud da digər əsaslarla istifadəsində torpaq sahələri olan, o cümlədən dövlət və bələdiyyə mülkiyyətində olan torpaq sahələrini icarə və digər əsaslarla istifadə edən fiziki və hüquqi şəxslər torpaq vergisinin ödəyiciləri hesab edilir [1]. Dövlət hakimiyyəti orqanlarının mülkiyyətində və ya istifadəsində olan torpaqlar isə torpaq vergisindən azaddır.

Hazırda hüquqi şəxslər üzrə torpaq vergisi dövlət vergisi hesab edilsə də, fiziki şəxslər üzrə torpaq vergisi ikili təyinat daşıyır. Belə ki, təyinatı üzrə istifadə edilən və ya Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilən qayda və meyarlar əsasında təyinatı üzrə istifadə edilməsi mümkün olmayan kənd təsərrüfatı torpaqları üzrə fiziki şəxslərin torpaq vergisi bələdiyyə vergisi hesab edilir.

Torpaq vergisi mexanizmi

Torpaq vergisi ilə bağlı mövcud vəziyyəti qiymətləndirmək üçün ilk olaraq kənd təsərrüfatı torpaqlarının vergiyə cəlb edilməsinin mexanizmini, yəni mövcud vergi dərəcələrini, vergilərin hesablanması və ödənilməsi qaydalarını nəzərdən keçirmək lazımdır. Belə ki, vergi dərəcələrinin tətbiqi baxımından kənd təsərrüfatı torpaqları aşağıdakı iki qrupa ayrılır:

Təyinatı üzrə istifadə edilən və ya təyinatı üzrə istifadə edilməsi mümkün olmayan kənd təsərrüfatı torpaqları Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilən qayda və meyarlar əsasında müəyyən olunur.

Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 16 sentyabr 2022-ci il tarixli 357 nömrəli qərarına əsasən, "Təyinatı üzrə istifadə edilən və ya təyinatı üzrə istifadəsi mümkün olmayan kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqların müəyyən edilməsi meyarları və Qaydası" təsdiq edilmişdir [4].

Qeyd edilən sənəddə "Təyinatı üzrə istifadə edilən kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar" və "Təyinatı üzrə istifadə edilməsi mümkün olmayan kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar" fərqli meyarlar əsasında müəyyən edilsə də, vergi dərəcələrinin tətbiqi baxımından bu torpaqlara yanaşma eynidir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi və “Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrüfatı” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin məlumatı əsasında verdiyi arayışa əsasən, təyinatı üzrə istifadə edilən və ya irriqasiya, meliorasiya və digər aqrotexniki səbəblərdən təyinatı üzrə istifadə edilməsi mümkün olmayan kənd təsərrüfatı torpaqları üzrə torpaq vergisinin dərəcəsi 1 şərti bal üçün 0,06 manat müəyyən edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının 6 may 2016-cı il tarixli Qanunu ilə Vergi Məcəlləsində edilmiş dəyişikliklərə əsasən, 2017-ci il yanvarın 1-dən təyinatı üzrə istifadə edilməyən kənd təsərrüfatı torpaqları üçün verginin dərəcəsi torpaq sahəsinin hər 100 m²-nə görə 2 manat müəyyən edilmiş və dövlət vergisi hesab edilmişdir [1].

Təyinatı üzrə istifadə edilməyən kənd təsərrüfatı torpaqları üzrə verginin 2017-ci il yanvarın 1-dən artırılmasında məqsəd yararlı torpaqlardan səmərəli istifadə etmək, kənd təsərrüfatı istehsalını artırmaq, torpağın istehsal vasitəsi rolunu gücləndirmək olmuşdur. Yəni, müasir torpaqşünaslığa uyğun olaraq insanın təsərrüfat fəaliyyətinin torpaqəmələgətirən amil hesab edilməsidir. Müvafiq dəyişikliyin 2017-ci ildən tətbiq edilməsinə baxmayaraq aparılan araşdırma göstərir ki, hal-hazırda kimi qeyd edilən vergi növü üzrə dövlət büdcəsinə daxilolma olmamışdır.

Həmin vəzifələrin reallaşdırılması istiqamətində dövlətin tənzimləyici funksiyası mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu sahədə dövlət tənzimlənməsinin üsullarından biri də kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və satışı prosesinin iştirakçılarına müəyyən vergi güzəştlərinin verilməsidir. Məlumdur ki, 1 yanvar 2001-ci il tarixindən Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı sektoru üzrə müəyyən güzəşt və azadolmalar tətbiq edilir və həmin tarixdən kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıları torpaq vergisi istisna olmaqla digər vergiləri ödəməkdən azaddır. Belə ki, bu sahədə sahibkarlığın inkişafını sürətləndirmək məqsədilə 27 noyabr 2001-ci il tarixli “Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına müddətli vergi güzəştlərinin verilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan (o cümlədən sənaye üsulu ilə) hüquqi şəxslər Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş hüquqi şəxslərin mənfəət vergisini, əlavə dəyər vergisini, sadələşdirilmiş sistem üzrə vergini və həmin fəaliyyət prosesində istifadə olunan obyektlərdən əmlak vergisini ödəməkdən, fiziki şəxslər isə gəlir vergisini, əlavə dəyər vergisini və həmin fəaliyyət prosesində istifadə olunan obyektlərdən əmlak vergisini ödəməkdən azad edilmişdir [1]. “Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə dəyişikliklər edilməsi haqqında” 16 may 2014-cü il tarixli Qanuna əsasən, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıları üçün tətbiq edilən güzəştlər vergi azadolmaları şəklində Vergi Məcəlləsinə daxil edilmiş və bu dəyişikliklərdə də vergi azadolmaları torpaq sahələri, o cümlədən kənd təsərrüfatı torpaqları istisna olmaqla digər vergitutma obyektlərinə şamil edilmişdir.

“Torpaq icarəsi haqqında” Qanununun 14-cü maddəsinə əsasən icarəyə verən torpaq vergisi tədiyyəçisi olduqda torpaq vergisi icarə haqqının tərkibinə daxil edilir. İcarəyə verən torpaq vergisinin tədiyyəçisi olmadıqda isə icarə haqqının tərkibində torpaq vergisi nəzərə alınmır [3].

Qeyd olunanlara əsasən, dövlət hakimiyyəti orqanlarının mülkiyyətində və ya istifadəsində olan torpaq sahələri torpaq vergisindən azaddır. Həmin torpaq sahələri icarəyə verilərkən icarəyəverən torpaq vergisinin tədiyyəçisi olmadığı üçün icarəyəgötürən şəxslər dövlətdən icarəyə götürülmüş torpaq sahəsinə görə icarəhaqqı ödəməklə yanaşı bu torpaq sahələrinə görə dövlət büdcəsinə torpaq vergisi ödəməli və vergi orqanına torpaq vergisinin bəyannaməsini təqdim etməlidirlər. Torpaq

vergisinin vergitutma obyektı isə fiziki şəxslərin və müəssisələrin Azərbaycan Respublikasının mülkiyyətində və ya icarə, yaxud digər əsaslarla istifadəsində olan torpaq sahələri sayılır.

Həmçinin bir məsələni də qeyd edək ki, bu ilədək torpaq vergisinin vergitutma obyektı fiziki şəxslərin və müəssisələrin Azərbaycan Respublikasının ərazisində mülkiyyətində və ya istifadəsində olan torpaq sahələri sayılırdı. Vergi Məcəlləsinə edilmiş dəyişikliyə əsasən, 1 yanvar 2022-ci il tarixdən etibarən həm icarə, həm də digər əsaslarla istifadəsində torpaq sahələri olan şəxslər torpaq vergisinin ödəyicisi hesab edilir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsinin 50-ci maddəsinə əsasən, torpaq sahəsi üzərində istifadə hüququ müvafiq qərar (müqavilə) əsasında torpaqdan daimi və ya müvəqqəti istifadə hüququdur. Torpağın istifadəyə verilməsinə görə torpaq vergisindən başqa haqq alınmır.

Torpaq Məcəlləsinin 99-cu maddəsinə əsasən isə torpağın icarə haqqı torpaqdan müddətli istifadəyə görə icarəçinin icarəyəverənə ödədiyi vəsaitdir. İcarəyəverən torpaq vergisi tədiyyəçisi olduqda, torpaq vergisi icarə haqqının tərkibinə daxil edilir. İcarəyəverən torpaq vergisi tədiyyəçisi olmadıqda, icarə haqqının tərkibində torpaq vergisi nəzərə alınmır [2].

Yuxarıda qeyd edilənlərdən aydın olur ki, icarə əsaslı və istifadə hüququ ilə torpağa müvəqqəti sahiblik ayrı-ayrı anlayışlardır. Artıq Vergi Məcəlləsinə edilmiş dəyişikliyə əsasən, həm icarə, həm də digər əsaslarla istifadədə olan torpaq sahələri torpaq vergisinin vergitutma obyektı hesab edilmiş və qanunvericilikdə mövcud olan ziddiyyət aradan qalxmışdır.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 29 dekabr tarixli 230 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş müvafiq Qaydaya əsasən, kadastr qiymət rayonları və ora daxil olan inzibati rayonlar üzrə kənd təsərrüfatı torpaqlarının təyinatı, coğrafi yerləşməsi və keyfiyyəti nəzərə alınmaqla inzibati rayonlar üzrə şərti ballar müəyyənləşdirilmişdir. Belə ki, torpaq vergisi torpaq sahəsinin yerləşdiyi inzibati rayon üzrə torpağın keyfiyyət qrupu əsas götürülməklə onun sahəsinə və aid olduğu keyfiyyət qrupunun şərti balına vurulmaqla hesablanır [5].

Biçənəklər, örüşlər və otlqlar (yay və qış otlqları da daxil olmaqla) üçün torpaqların 1 hektarlarının şərti balları müvafiq kadastr qiymət rayonunun əkin, dinc və çoxillik əkmələrin altındakı torpaqların yerləşdiyi ərazinin keyfiyyət qrupundan asılı olmayaraq həmin inzibati rayonun I keyfiyyət qrupu üçün müəyyənləşdirilmiş şərti ballarının 1/10-i miqdarında qəbul edilir [5].

Kənd təsərrüfatı torpaqları üzrə torpaq vergisini müəssisələr torpaq sahələrinin ölçüsünə və torpaq vergisinin dərəcələrinə əsasən illik olaraq hesablayır və hər il mayın 15-dən gec olmayaraq hesabatı vergi orqanına verirlər.

Fiziki şəxslərin təyinatı üzrə istifadə edilən torpaq sahələrinə görə isə torpaq vergisi bələdiyyə orqanları tərəfindən hər il iyulun 1-dək hesablanır və tədiyyə bildirişləri avqustun 1-dən gec olmayaraq fiziki şəxslərə çatdırılır. Torpaq vergisi həm müəssisələr, həm də fiziki şəxslər tərəfindən bərabər məbləğlərdə 15 avqust və 15 noyabr tarixlərindən gec olmayaraq müvafiq büdcələrə (müəssisələr tərəfindən dövlət büdcəsinə, fiziki şəxslər tərəfindən yerli büdcəyə) ödənilir.

Azərbaycan Respublikasının 6 may 2016-cı il tarixli Qanunu ilə Vergi Məcəlləsində edilmiş dəyişikliklərə əsasən, 2017-ci il yanvarın 1-dən təyinatı üzrə istifadə edilməyən kənd təsərrüfatı torpaqları üçün verginin dərəcəsi torpaq sahəsinin hər 100 m²-nə görə 2 manat müəyyən edilir və dövlət büdcəsinə ödənilir [1].

Fikrimizcə, torpaqların təyinatı üzrə istifadə edilməsi istiqamətində dövlət tərəfindən görülən tədbirlər yalnız inzibati olmamalı, bu sahədə əsasən maarifləndirici və stimullaşdırıcı tədbirlərə də üstünlük verilməlidir.

Cədvəl 1-də respublika üzrə cəmi torpaq sahələri və bu sahələrin təyinatına görə strukturu, *Cədvəl 2*-də torpaq vergisinin ödəyicilərinin sayı, *Cədvəl 3*-də isə ödənilmiş torpaq vergisinin illər üzrə vergi daxilolmalarında xüsusi çəkisi ayrıca verilmişdir. Statistik rəqəmlərdən göründüyü kimi, torpaq ehtiyatlarından istifadə son dövrlər xeyli yaxşılaşmışdır ki, bu da ölkədə torpaq islahatları və kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların stimullaşdırılması istiqamətində görülən tədbirlərin real nəticələridir. Son dövrlərdə bu sahədə görülmüş tədbirlər birbaşa olmasa da, dolayısı ilə vergi daxilolmalarında müsbət dinamikaya səbəb olmuşdur.

Cədvəl 1. Azərbaycan Respublikasında torpaq sahələri (ilin əvvəlinə)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Min hektar						
Cəmi torpaqlar	8660.0	8660.0	8660.0	8660.0	8660.0	8660.0
o cümlədən:						
kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlar	4754.6	4754.9	4758.6	4756.0	4769.7	4769.8
meşə torpaqları	1037.8	1037.8	1037.8	1037.8	1040.3	1040.3
su altında qalan torpaqlar	394.8	392.8	394.1	396.3	394.1	398.3
digər torpaqlar	2472.8	2474.5	2469.5	2469.9	2469.5	2451.6

Mənbə: www.azstat.org

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən, Azərbaycanda olan torpaq fondu 8641,5 min ha-dır. Onun 77%-indən istifadə edilir. Kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların 44%-i əkin sahələrindən və şumlardan, 4%-i çoxillik əkinlərdən, 26%-i biçənək və otlaqlardan ibarətdir. Ölkədə əkin sahələri 1454 min ha sahə tutur. Kənd təsərrüfatında istifadə edilməyən sahələr torpaq fondunun 40%-i qədərdir. Bu torpaqların 13%-ni şəxsi həyətəyi torpaqlar, 12,1%-ni meşələr, 2,7%-ni kolluqlar, 0,8%-ni bataqlıqlar, 3,6%-ni su hövzələri, 31,6%-ni digər torpaqlar (yollar, kəndlər, şəhərlər, sənaye obyektləri) təşkil edir. Azərbaycanda adambaşına 0.86 ha torpaq fondu, 0,19 ha əkin sahəsi, 0,47 ha kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahəsi düşür.

Cədvəl 2. Azərbaycan Respublikasında torpaq vergisinin ödəyiciləri (ilin əvvəlinə)

Ödəyicilərin hüquqi forması	Ödəyicilərin sayı (illər üzrə nəfər/ədəd)		
	2019	2020	2021
Hüquqi şəxslər	12034	10514	9892
Fiziki şəxslər	839656	838386	862213
Cəmi:	851690	848900	872105

Mənbə: Müəllif sorğusu əsasında hazırlanmışdır.

Cədvəldən göründüyü kimi, respublikada torpaq vergisi ödəyicilərinin çoxu fiziki şəxsdir ki, onların da əksəriyyəti xırda təsərrüfat şəklində fəaliyyət göstərir.

Cədvəl 3. Ölkə üzrə torpaq vergisinin vergi daxilolmalarında xüsusi çəkisi (1000 manatla)

Vergi daxilolmaları		2019	2020	2021
		7672556,2	7388577,5	8533807,0
O cümlədən torpaq vergisi	Cəmi:	54041,57	44389,43	49944,07
	Hüquqi şəxslər üzrə	50026,80	40811,4	45700,44
	Fiziki şəxslər üzrə	4014,77	3578,03	4243,63
Torpaq vergisinin ümumi vergi daxilolmasında payı, %-lə		0,7	0,6	0,6

Mənbə: www.taxes.gov.az-in məlumatları və müəllif sorğusu əsasında hazırlanmışdır.

Vəziyyətin təhlili göstərir ki, torpaq vergisinin ümumi vergi daxilolmalarında xüsusi çəkisi 2019-cu ildə 0,7%, 2020 və 2021-ci illər üzrə 0,6% olmuşdur. **Cədvəl 3**-dən göründüyü kimi, torpaq vergisinin həcmində illər üzrə artım müşahidə olunmamışdır. Bu dinamikanı yerli büdcələrdə də müşahidə etmək olar. Belə ki, fiziki şəxslərin torpaq vergisi üzrə daxilolmalarında 2019-cu ildə müqayisədə 2020-ci ildə 11% azalma, 2021-ci ildə 18,6% artım müşahidə edilmişdir.

Vergi daxilolmalarında torpaq vergisinin xüsusi çəkisinə baxdıqda da aydın şəkildə görünür ki, bu xüsusi çəki 1%-dən də aşağıdır. Qeyd edilən göstərici vergitutmanın səmərəlilik prinsipi baxımından da əlverişli hesab edilmir.

Göstərilən prinsipə görə, yığılan verginin məbləği onun yığılmasına çəkilən xərcin həcmindən çox olmalıdır. Adətən buna misal olaraq torpaq vergisi nümunə kimi göstərilir. Belə ki, bəzi mütəxəssislər torpaq vergisinin vergitutmanın səmərəlilik prinsipinə zidd olduğunu sübut etməyə çalışırlar. Onların fikrincə, torpaq vergisinin yığılması zamanı səmərəlilik prinsipinə əməl olunmur. Çünki bəzən yığılan verginin məbləği yalnız torpaq vergisi üzrə vergitutma obyektinin müəyyənləşdirilməsi, vətəndaşların xəbərdar edilməsi, nəzarət tədbirlərinin həyata keçirilməsi və s. işlərlə bağlı xərclərin ödənilməsinə kifayət edir. Eyni zamanda torpaq vergisi vergi ödəyicisinin münbitliyi az olan və əsas istehsalat prosesində iştirak etməyən torpaqlara kapital qoyuluşuna marağını azaldır. Bu vergi növü kapitalın daha səmərəli sahələrə yönəldilməsini təşviq edir.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə əsasən, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıları torpaq vergisindən başqa digər vergiləri ödəməkdən azad edilmişdir. Fikrimizcə, Vergi Məcəlləsinə elə bir dəyişiklik edilməlidir ki, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıları torpaqdan istifadəyə sövq etsin. Məsələn, aqrar istehsal subyektlərinin müəyyən müddətə torpaq vergisini ödəməkdən azad edilməsi bu sahəyə marağı artırır bilər. Digər tərəfdən bu sektorun inkişafı üçün xarici investorların cəlb edilməsi də çox önəmli məsələdir. Çünki xarici tərəfdaşların sayının artması yeni, innovativ texnologiyaların ölkəyə gətirilməsi ilə nəticələnə bilər. Qeyd edilən təklifin reallaşması xarici investorların da bu sahəyə marağını artırır.

Nəticə

Aparılan təhlil nəticəsində belə qənaətə gəlmək olar ki, torpaq vergisini digər vergilərdən fərqləndirən əsas üstünlüyü onun vergitutma bazisinin sabitliyi, vergitutma dövrü ərzində az dəyişikliyə məruz qalması, torpaq mülkiyyətçilərinin və torpaqdan icarə və digər əsaslarla istifadə edənlərin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrindən asılı olmamasıdır.

Torpaq vergisi mexanizminin daha da təkmilləşdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilən qayda və meyarlar əsasında təyinatı üzrə istifadə edilməsi mümkün olmayan kənd təsərrüfatı torpaqları üzrə fiziki şəxslərin torpaq vergisini ödəməkdən azad edilməsi məqsəduyğun olardı.

Eyni zamanda təyinatı üzrə istifadə edilməyən kənd təsərrüfatı torpaqları üzrə fiziki şəxslərin torpaq vergisini bütövlükdə yerli vergi hesab etməklə bələdiyyələrin maliyyə təminatını yaxşılaşdırmaq olar. Hesab edirik ki, bu istiqamətdə torpaq vergisinin büdcə səviyyələri üzrə bölgüsünə yenidən baxıla bilər.

Həmçinin Azərbaycan Respublikasında bələdiyyələrin vergi yığımı üzrə informasiya qıtlığını nəzərə almaqla onların mütəmadi olaraq daşınmaz əmlaklarla bağlı məlumatlarla təmin olunması məqsədmüvafiqdir. Bununla bağlı müvafiq orqanların bələdiyyələri yazılı və ya elektron qaydada məlumatlandırılması məcburi olmalıdır. Təyinatı üzrə istifadə edilməyən torpaqların xəritələrinin və ya peyk görüntülərinin bələdiyyələr tərəfindən əldə edilməsi bu sahədə atılmış ciddi addım olardı.

Fiziki şəxslərin mülkiyyətində və ya istifadəsində olan və təyinatı üzrə istifadə edilməyən kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar barədə müasir elektron məlumat bazasının yaradılması, emal olunmuş məlumatların elektron məlumat bazasına daxil edilməsi, həmçinin bələdiyyələrin bu portala real vaxt rejimində, məhdudiyatsız və fasiləsiz çıxışının təmin edilməsi torpaqdan səmərəli istifadə sahəsində, eləcə də təyinatı üzrə istifadə edilən torpaqlara tətbiq ediləcək vergi azadolmaları nəticəsində bələdiyyələrin yarana biləcək maliyyə itkilərinin kompensasiyası istiqamətində görülən mühüm iş olar.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi
2. Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsi
3. “Torpaq icarəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu
4. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2022-ci il 16 sentyabr tarixli 357 nömrəli qərarı
5. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 29 dekabr tarixli 230 nömrəli qərarı
6. Musayev A.F. (2005). “Vergilər və vergitutma”. Bakı, Elm. 52-53 səh.
7. Əhmədov R.K. “Aqrar sahədə kooperasiya əlaqələrinin formalaşmasında vergi siyasətinin rolu”. Azərbaycanın Vergi Jurnalı, (2018), №1, 149-161 səh.
8. Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi internet sahifəsi – <http://www.stat.gov.az>
9. <https://www.taxes.gov.az/az/page/daxilolmalar>

R.K. Ahmadov
Education Center of Tax Ministry of Azerbaijan Republic

Characteristics of taxation on agricultural land

Abstract

The development of agriculture, which is considered a priority area of the non-oil sector, stimulation of production and sale, as well as provision of food security, form the basis of the socio-economic policy of the Azerbaijan state. Currently, producers of agricultural products in Azerbaijan are exempted from other taxes, except land tax, and these concessions are applied to persons engaged in direct production of agricultural products.

In the article, the place of the land tax on agricultural land in the tax system, as well as the nature of this tax, is explained. At the same time, the main aspects of land tax calculation and collection, as well as the impact of taxes applied in this field on the business activities of entrepreneurs and the formation of state budget revenues, were highlighted. The issues of improving the land tax mechanism were considered.

Keywords: *land fund, tax system, land tax, property tax, tax benefits, local taxes.*

Р.К. Ахмедов
Учебный центр Министерства налогов Азербайджанской Республики

Характеристики налогообложения сельскохозяйственных земель

Резюме

Развитие сельского хозяйства, которое считается приоритетным направлением ненефтяного сектора, стимулирование производства и реализации, а также обеспечение продовольственной безопасности составляют основу социально-экономической политики Азербайджанского государства. В настоящее время производители сельскохозяйственной продукции в Азербайджане освобождены от других налогов, кроме земельного налога, и эти льготы распространяются на лиц, занимающихся непосредственным производством сельскохозяйственной продукции.

В статье разъясняется место земельного налога на земли сельскохозяйственного назначения в налоговой системе, а также сущность этого налога. При этом были освещены основные аспекты исчисления и взимания земельного налога, а также влияние применяемых в этой сфере налогов на хозяйственную деятельность предпринимателей и формирование доходов государственного бюджета. Рассмотрены вопросы совершенствования механизма земельного налога.

Ключевые слова: *земельный фонд, налоговая система, земельный налог, налог на имущество, налоговые льготы, местные налоги.*